

VII. ETICA LUI BARUCH SPINOZA

În *Etica* lui Spinoza descoperim o filosofie a salvării fără să găsim și o doctrină a conduitei, deci fără ca problema moralei să fie pusă în mod explicit. Morala înseamnă negativism, ea ceartă și discreditează, considera Spinoza, umilește ceea ce este în numele a ceea ce ar trebui să fie. În ființa noastră în schimb se evidențiază infinitatea lui Dumnezeu aplicată la una din formele sale finite. Salvarea noastră atârnă de înțelegerea faptului că nu avem motive să fim salvați, pentru că nimic nu lipsește ființei noastre, nimic nu este nici de adăugat nici de eliminat. În acest sens trebuie să înțelegem de ce a Hegel susținut că „spinozismul a ucis cu adevărat morala.

BARUCH SPINOZA (1632 - 1677) s-a născut la Amsterdam, din părinți evrei care se refugiaseră acolo sub amenințarea Inchiziției spaniole. A fost educat ca evreu ortodox și a studiat opera multor filosofi evrei, printre care și Maimonide, dar în 1656 a fost izgonit din comunitatea evreiască pentru pretinse erezii. Și-a câștigat existența șlefuiind lentile și și-a făcut prieteni în rândurile unui grup de protestanți, denumiți „colegianți” (o sectă de preoți). În 1661 a început să scrie *Tratatul asupra îndreptării înțelegerii*, în care se observă influența lui Descartes. Între 1663 și 1675 a lucrat la cea mai importantă operă filosofică a sa *Etica*. Între timp a scris un tratat în apărarea libertății de gândire și de exprimare, care a apărut anonim în 1670 și care a șocat prin convingerile ortodoxe; fiindu-i deconspirată identitatea a fost atacat și insultat în numeroase publicații. Deși nu a fost supus la nici un fel de restricții nu a mai publicat alte cărți. A continuat lucrul la principala sa carte și a redactat și un *Tratat politic*, rămas neterminat și apărut postum. A fost profund interesat de știință și matematică (*Etica* are de altfel în subtitlu precizarea *demonstrată după metoda geometrică*). Alături de Descartes sau Galilei a împărtășit convingerea că matematica este mijlocul de a descoperi adevărul în privința universului.

Filosoful olandez nu a zăbovit, asemenea lui Descartes, în considerații referitoare la o morală provizorie. El a dovedit cutezanța de a dezvălui semnificația și scopul existenței, de a accede la zona adevărilor ultime de care depinde fericirea. Această sarcină trebuie îndeplinită neîntârziat fără a mai cerceta condițiile de care depinde certitudinea, iar acest țel poate fi atins întrucât dispunem deja de o cunoaștere care ne oferă întotdeauna o normă ideală a adevărului: matematica, gândirea ordonată. Putem dispune astfel de o cunoaștere reală, constând într-o înlănțuire de adevăruri și capabilă să ne arate căile și idealul vieții morale. Nu trebuie decât să deducem totalitatea cunoștințelor dintr-o idee primordială din care să derive toate celelalte idei, o idee simplă, clară în cel mai înalt grad, al cărei adevăr să fie absolut incontestabil. O asemenea idee nu poate proveni din experiență, e necesar să pornim de la o idee care să fie opera rațiunii.

III. Prin substanță înțeleg ceea ce există în sine și este înțeles prin sine însuși; adică acel lucru al cărui concept nu are nevoie de conceptul altui lucru, din care să trebuiască să fie format.

VI. Prin Dumnezeu înțeleg existența absolut infinită, adică substanța alcătuită dintr-o infinitate de atribute, fiecare dintre ele exprimând o esență eternă și infinită.

SPINOZA - Etica

Spinoza socotea că dacă am putea ști adevărul asupra realității lucrurilor, am putea să acționăm cum trebuie pentru a atinge starea de beatitudine. Baza căutării adevărului este *conceptul de substanță*: ceea ce există în sine și nu depinde de nimic altceva în privința existenței sale. Dumnezeu este singura ființă necesară, dar nu și distinctă de lume (există o singură substanță, orice altă substanță nu își poate datora existența decât lui Dumnezeu, nefiind astfel autodependentă). Dumnezeu este immanent lumii, iar lucrurile individuale sunt moduri sau modificări ale lui Dumnezeu: singura realitate este *Dumnezeu sau natura (Deus sive natura)*. Această identificare a lui Dumnezeu cu universul fizic i-a șocat pe contemporanii lui Spinoza. Acest concept se desprinde de Dumnezeu simplei credințe religioase. Dar dacă substanța este prin definiție ceea ce nu depinde de nimic altceva, atunci a proclama lumea drept o substanță distinctă de creatorul ei conduce la o contradicție. De aceea, subliniază Spinoza, creatorul și întreaga sa creație trebuie să fie o singură substanță. O idee completă și adecvată a lui Dumnezeu, din perspectiva cunoașterii umane dezvăluie două atribute divine: acesta poate fi conceput din perspectiva *întinderii (res extensa)* și a *gândirii (res cogitans)*. Dumnezeu sau realitatea poate fi conceput în aceste două moduri incomensurabile, și fiecare dintre ele trimite la un atribut sau o parte a esenței acestuia.

În tinerețea sa filosoful nu reușea să fie mulțumit de nici unul din bunurile pe care le dorea. La fel ca ceilalți semeni de ai săi, era nefericit. Aceasta până a înțeles că „adevărata fericire constă a înțelege”. Filosofia lui Spinoza este o filosofie a necesității. A înțelege înseamnă a înțelege o necesitate. Nu este însă de ajuns să acceptăm necesitatea universală, trebuie să o iubim și s-o iubim chiar, pentru că, fiind de natură divină, semnifică raportul direct al tuturor lucrurilor cu Dumnezeu, unitatea lor în el. Înțelegerea caracterului necesar al evenimentelor care alcătuiesc lumea, cunoașterea noastră se va purifica de închipuiri și fantasmе deșarte.

Binele și răul sunt noțiuni *relative*, lipsite de vreo semnificație rațională. Ele pot exista doar prin raportarea la un scop: un lucru este socotit bun dacă corespunde scopului urmărit dacă ne procură satisfacția așteptată, în caz contrar el va fi considerat rău. Noțiunea de scop exprimă un punct de vedere finalist în interpretarea lumii – care nu poate fi justificat rațional, reprezentând doar o creație imaginară, o ficțiune a conștiinței. Noțiunile de bine și de rău, de care viața morală nu s-a putut niciodată dispensa, nu-și mai au nici un rost.

Noi ne închipuim că printre lucrurile existente unele ar fi bune, altele rele, unele utile altele dăunătoare: lumea ne apare ca o alcătuire nedesăvârșită, dar care ar putea fi mai bună. Binele și răul nu sunt decât pseudonoțiuni.

Demn de reținut, potrivit spinozismului, este ceea ce e valabil din perspectiva rațiunii, valabilitatea are astfel doar existența. Ceea ce este necesar să înfăptuiască omul nu se mai justifică din perspectiva binelui, ci din acela al existenței. Omul trebuie să facă ceea ce contribuie la progresul ființei sale; în terminologia filosofului, ceea ce prezintă trăsăturile unei vieți conformă cu rațiunea. Înțelegerea înseamnă acțiune, singura acțiune eficace. Dacă înțeleg că în mine totul este pozitiv, perfect, că natura mea nu poate să-mi provoace răul, ideea acestei puteri de care dispun o sporește în mod necesar, aproape mecanic.

Pentru că natura este viața lui Dumnezeu, iar diferitele ființe sunt desfășurarea liberei sale necesități, rezultă că *nu există decât ceea ce nu putea să nu fie, decât ceea ce trebuia să fie*. Idealul există doar în măsura în care este cuprins în real. Există niveluri diferite ale ființării, în om se găsește mai multă ființare decât într-un animal, dar fiecărui grad de perfecțiune îi corespunde un grad de perfecțiune îndestulător. O ființă imperfectă este de neconceput, nimic nu poate exista doar pe jumătate, fiecare ființă dispune prin însăși esența ei de tot ce are nevoie pentru a exista. Ce-i face atunci pe oameni nemulțumiți de ceea ce sunt și vor să fie mereu altceva? Pentru că nu se mulțumesc cu capacitatea lor de a se autoînțelege, pentru că se lasă purtați de imaginație. Omul este ca un triunghi care își dorește încă o latură, dar să rămână în același timp tot un triunghi. Ne lăsăm deduși de ficțiuni, prin care măsurăm ceea ce suntem, apelăm la ceea ce nu este ca normă pentru ceea ce este. Când ne dorim să fim ceea ce nu suntem, să avem ceea ce nu putem avea, nesocotim, printr-o greșeală care ne risipește viața, că nu putem fi diferiți fără a fi alții, fără ca ființa noastră să fie distrusă.

Pentru a fi noi înșine nu avem nevoie de mai mult decât este deja în noi și nu în altcineva sau în altceva. A fi de acord cu propria noastră ființă înseamnă a o spori. Afirmându-mă mă întăresc. Atât este suficient, mai mult este inutil să încercăm a fi sau a face. Un asemenea lucru nefolositor este liberul arbitru. Succesele noastre nu se datorează vreunei intervenții misterioase a liberului arbitru. Nimeni nu ar reuși să se transforme după plac și în chip miraculos. Ceea ce dorim să fim este întotdeauna reflectarea strictă a ceea ce suntem. Doctrinile morale nu fac decât să ne atribuie puteri pe care nu le avem. Stoicismul se bazează pe iluzia că este necesar să respingem pasiunile, să ne confruntăm cu ele. Asemenea bătălii sunt sortite de la început eșecului. Afirmând prezența răului în natura umană, moraliștii dintotdeauna nu-și dau seama că de fapt tot răul rezidă în *ideea de rău*, la fel cum „muritoare în noi este numai ideea că am fi muritori”.

Libertatea este concepută de Spinoza ca autonomie, este liber numai omul care acționează conform propriei sale naturi.

